Проектът „Насърчаване на схеми за устойчиво финансиране и за плащания за екосистемни услуги (ПЕС) в басейна на река Дунав“ подкрепя ползвателите на земи, които ни помагат да опазим ползите от природата. Проектът се изпълнява от WWF Дунавско-Карпатска програма с финансовата подкрепа на UNEP GEF и Европейската комисия.

WORKING TOGETHER TO INSPIRE SUSTAINABLE SOLUTIONS

Тази публикация е част от проект „Да свържем опазването на природата с устойчивото развитие на селските райони“, който се реализира с финансовата подкрепа на Конфедерация Швейцария чрез Фонд за реформи, свързани с участието на гражданското общество.

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

ПЛАЩАНИЯ ЗА ЕКОСИСТЕМНИ УСЛУГИ

юни 2014

Как да печелим от природата

За да опазваме природния капитал, трябва да осъзнаем неговата икономическа стойност

Всички ползи, които хората извличат от природата. Това е най-краткото определение на понятието „екосистемни услуги“. Терминът е въведен от ООН през 2004 г., когато 1300 учени в продължение на четири години са изготвяли оценка на екосистемите за хилядолетието.

ЕКОСИСТЕМНИТЕ УСЛУГИ СЕ ДЕЛЯТ НА ЧЕТИРИ ГРУПИ:

- материални - отнасят се до всички материални блага, които хората извличат от природата. Например храна, питейна вода, предоставянето на горива и суровини – дървесина, риба, влакна, семена, билки и др. Материалните услуги само на горските екосистеми имат пряк принос към световната икономика, оценен на 1% от световния брутен продукт и 3% от световната търговия
- регулиращи – те са по-трудни за разбиране и признаване. Свързани са с капацитета на екосистемите да регулират важни природни процеси и животоподдържащи системи и имат пряко или косвено въздействие върху човешкото благополучие. Например ролята на горите за регулиране нивото на кислород в атмосферата или за предпазване на почвената ерозия, функциите на влажните зони да поемат високите води в реките и по този начин да намалят, а в някои случаи и да елиминират щетите от наводненията.
- поддържащи – те са свързани с капацитета на екосистемите да регулират важни природни процеси и животоподдържащи системи - почвообразуване, фотосинтеза, кръговрат на веществата и др.
- културни - нематериалните ползи, които хората извличат от екосистемите под формата на наслада от красивата природа, културно, интелектуално и духовно вдъхновение, чувство за принадлежност към определено място, удоволствието от възстановяващи силите дейности и екотуризъм.

WWF

■ Основана през 1961 г., международната природозащитна организация WWF (Ве Ве Еф) развива дейности в над 100 държави с помощта на 4000 служители и над 5 милиона доброволци. WWF работи за подобряване на състоянието на околната среда, за да може хората да живеят в хармония с природата. В България WWF се занимава със защитените територии и местообитанията от европейско значение в мрежата „Натура 2000“, горите и сладководните екосистеми, устойчивото развитие на селските райони, промените в климата.

Но човек не плаща директно за чист въздух или вода например. Затова мнозина живеят с

ИЛЮЗИЯТА, ЧЕ ПРИРОДАТА НЯМА ИКОНОМИЧЕСКА СТОЙНОСТ

че нейните ресурси са даденост и са неизчерпаеми. „Всеобщо е възприятието, че тези услуги ще бъдат на разположение вовеки. И това вероятно щеше да бъде така, ако хората не оказваха въздействие върху природата - практически почти всяка дейност, която изменя естествения кръговрат на веществата, води до влошаване на състоянието на екосистемите“, обобщава Юлия Григорова, ръководител на програма „Политики и зелена икономика“ във WWF - България. Застрояването в планините води до обезлесяване, ерозия на почвата, нарушаване и промяна в количеството и качеството на водите и ни лишава от желанието за наслада и усамотение сред природата. Изграждането на хидротехнически съоръжения променя естествения отток на реките и оттам всички биологични процеси в тях. Прекомерното замърсяване на въздуха убива горите, които не са в състояние да поемат отрови над определени концентрации. Климатичните промени например могат да превърнат една планина в смъртоносен капан за много видове и да направят екосистемите уязвими за болести и пожари, изброява Григорова.

„За да получаваме висококачествени екосистемни услуги, трябва да опазваме екосистемите, които ги осигуряват, а това в днешния комерсиален свят е възможно само ако ясно осъзнаваме тяхната икономическа стойност“, коментира Лора Жебрил, експерт проекти на програма „Политики и зелена икономика“ във WWF - България.

Известно е, че използването на природните ресурси без мярка води до проблеми, ако не се приемат подходящи мерки. „Но това не означава пълна забрана на човешка дейност. Тъкмо обратното – екосистемите се създават, развиват и увеличават природния си капитал благодарение на нея“, обясни Юлия Григорова.

КАК ПРИРОДНИТЕ ЕКОУСЛУГИ ДА СЕ ВКЛЮЧАТ В ИКОНОМИКАТА

Първата стъпка включва дефиниране на екосистемните услуги: да им се даде обяснение и да се разбере по какъв начин някакъв процес в природата функционира така, че предоставя услуга, а после да се конкретизира кой има полза от нея, както и по какъв начин се предоставя тази услуга.

Втората стъпка – икономическото им остойностяване: за да може да се определят конкретни плащания, трябва да е известно каква е реалната стойност на услугата. Екосистемните услуги имат стойност, но тъй като повечето (материалните са изключение) не се купуват и продават на пазара, е много трудно да се определи тяхната цена. За да се справят с този проблем, икономистите оценяват природните ресурси по техния цялостен принос към благополучието на хората, като терминът, който се използва, е „цялостна икономическа стойност“.

Трета стъпка – изработване на схеми за плащания на екосистемни услуги, с което се генерират икономически ползи за ползвателите на естествените екосистеми (гори, води, морета и др.) посредством възстановяването или подобряването на екологичното състояние на екосистемите. Използването на такива плащания за генериране на средства за опазване на природата е сравнително ново явление в Европа.

За да се запазят екосистемите, все по-настойчиво в световен мащаб се утвърждава идеята за

> стр. 2

> стр. 1

Как да печелим...

ПЛАЩАНЕ ЗА ЕКОСИСТЕМНИТЕ УСЛУГИ (ПЕС)

Мярката се обсъжда в Европейския съюз и ООН. Световният фонд за дивата природа (WWF) подкрепя този начин на справяне с влошаващото се състояние на околната среда. ПЕС е сравнително нов термин.

Плащанията за екосистемни услуги (Payment for ecosystem services) са икономически стимули, които:

- опазват екосистемите - например опазване на пасищата чрез тяхното възстановяване и поддържане
- калкулират стойността на ползите за природата в пари - например стойността на редуцираните парникови газове от устойчиви земеделски практики.

WWF дефинира идеята така: „Плащания за екосистемни услуги" са многообразие от мерки, с които ползвателите на услуги от околната среда възмездяват стопаните, чиито земи осигуряват съответно опазване на речните басейни и горите, отвеждане на въглерода и съхраняване красотата на пейзажа."

Обикновено плащанията се отнасят до тези екосистеми, които искаме да защитим, за да се поддържа качеството на природните услуги от гледна точка на по-чист въздух, по-чиста вода, по-добро улавяне на въглероден диоксид, по-добро опазване на местообитанията и др.

Гората например е екосистема, за която веднага правим асоциация с добива на дървесина, дивеча, горските плодове, билките и гъбите. Но гората изпълнява и други много важни за хората функции. Тя е важна за чистотата на въздуха, за регулирането качеството и количеството на водите за питейни нужди, за напояване или в преработвателната промишленост, за противодействие на наводненията. Наличието на тези „функции" или ползи е пряко свързано с начина на стопанисване на горите. Влажните зони пък играят важна роля за пречистването на водите и намаляват риска от наводнения.

Примерите могат да продължат. Общото е, че и горите, и влажните зони предоставят вид екосистемна/и услуга/и.

ПОЛЗВАТЕЛИ НА ЕКОСИСТЕМНИТЕ УСЛУГИ

могат да бъдат фирми, бутилиращи изворна вода или ползващи води за напояване, собственици на ВЕЦ-ове, водноелектрически централи и др. Всички те имат интерес от поддържане и опазване на качеството и количеството на водите. От намаляването на емисиите CO_2 пък са особено заинтересовани производители на хартия, ел. енергия и др. От опазването на растителните и животинските видове печелят производители на козметика, както и компаниите в сферата на туризма. За да запазят интересите си, те би следвало да се възползват от възможностите на ПЕС.

На практика потребителят на екосистемната услуга доброволно подкрепя лица или общности, чиито управленски решения или действия имат отражение върху качеството или количеството на предоставяната екосистемна услуга. В крайна сметка вложеният финансов ресурс позволява да се предприемат мерки за опазване на природата, което гарантира дългосрочност на ползите от екосистемата.

Бизнесът може да играе ролята и на купувач, и на продавач на екосистемни услуги. „Смятаме, че има много възможности за предприемачите да правят бизнес и да получават доход, като в същото време опазват околната среда и подобряват качеството на живота", обобщава Мая Тодорова, координатор „Зелена икономика" във WWF-България.

Познати са различни

БИЗНЕС МОДЕЛИ ЗА ОСТОЙНОСТЯВАНЕ

на екосистемни услуги. Единият от тях е ясно очертан пазар, създаден вследствие на регулаторна рамка. „При него правителството, или да кажем Европейският съюз, може да каже на бизнеса: „Спрете! Изхвърляме твърде много въглерод в атмосферата. Ще сложим ограничение на вашите емисии." Но в същото време можеш да емитираш парникови газове, стига да купуваш квоти. Тази схема в случая работи с въглероден диоксид, но е приложима и при залесяването на горски и негорски територии, както и при ограничаване на емисиите от унищожаването на горите", обяснява Тодорова.

В много страни съществуват регулации, които поставят ограничения, спиращи загубата на биоразнообразие. Например в Кралство Нидерландия и САЩ регулациите указват, че ако някой пресуши мочурлива местност, за да развива земеделие или друг бизнес, трябва да се ангажира с опазването на друга влажна зона в близост.

Държави като Коста Рика, Мексико, Бразилия са пионери в областта на обществените регулации и са създали схеми за управление на гори и водни басейни. При тях тези услуги са свързани с добавяне на допълнителна такса към сметката за вода или бензин, които отиват за опазване на горите (в Коста Рика). Може да се преразпределят приходи от данъците (в Бразилия) или да се разпределя част от ДДС за управлението на защитените територии.

Налице са и модели, при които бизнесът не се нуждае от регулации.

Например водноелектрическа компания има проблеми с наносите във водните резервоари. Причина за това е ерозията около речния басейн, ускорявана от земеделските практики. Затова WWF развива много програми по света – във Виетнам, Бразилия, Мексико и др., където работи с фермерите по горното течение на реките, както и с водоснабдителните и водноелектрическите фирми. Компаниите плащат малка сума на фермерите, за да поддържат почвата и да я предпазват от ерозия, както и за да предотвратяват обезлесяване около тези участъци от водните басейни, от които се добива водата. Това спестява разходи, защото фирмите плащат по-малко за обработка и пречистване на водите.

Африка е пионер в превръщането на дивите животни от жива стока за фермерите в добър бизнес. Когато националните държави били създадени в Южна Африка, дивите животни традиционно били зачислени като национално богатство, собственост на държавата. Така там се развива успешно местен туризъм, свързан с дивата природа.

В последните години расте броят на потребителите, които искат и могат да плащат повече за устойчива или зелена продукция. Те всъщност плащат за две неща: първо, за биояйцето или биомлякото, което ще консумират, защото е по-здравословно и с по-малко химикали; и второ - за екосистемни услуги, за уверението, че яйцата или млякото са произведени по щадящ природата начин. Правителствата постепенно „позеленяват" обществените поръчки, защото искат да са проактивни по пътя към зелената икономика – преминаване към възобновяема енергия и рециклирани изделия. Така правителствата (публичният сектор) се превръщат в огромен купувач за различните бизнеси, които искат да са зелени. Изводът е, че околната среда не е само данък върху бизнеса, но и възможност за печалба.

Политически подходи и инструменти за опазване и устойчиво използване на биоразнообразието

РЕГУЛАТОРНИ (КОНТРОЛНИ) ПОДХОДИ	ИКОНОМИЧЕСКИ ИНСТРУМЕНТИ	ИНФОРМАЦИЯ И ДРУГИ ИНСТРУМЕНТИ
Ограничения или забрани за употреба (например за търговия със застрашени видове)	Ценови инструменти – данъци, такси, субсидии	Екоетикетиране и сертифициране
Ограничения или забрани за достъп (например защитени територии, регламентирани буферни зони по водните пътища)	Задължаващи инструменти – глоби за неспазване, наказателен акт, гаранция за изпълнение	Доброволни споразумения
Качествени или количествени стандарти, често налагащи използването на конкретни технологии (например спецификации за търговски риболовни мрежи)	Премахване или реформи на неправилно насочени субсидии	
	Създаване на пазари и добре дефинирани права на собственост	
	Плащания за екосистемни услуги	

Източник: ОИСР

КОЙ КАК ХАРЧИ

- Според доклада за живата планета от 2012 г., който се изготвя от WWF на всеки две години, България консумира с 20% повече ресурси, отколкото през 2010. Експертите изчислили, че страната ни използва ресурсите така все едно разполага с две планети (в доклада от 2010 г. - 1.8 планети). Същият е подходът и на Унгария. Румъния и Сърбия потребяват по-малко - все едно разполагат с 1.5 планети, но Европейският съюз (с 2.7 планети) и САЩ (с 4) са далеч напред.
- Англия е първата държава в ЕС, която вече е направила национална оценка на екосистемите си. Такива оценки подготвят в Чехия, Армения, Полша, Германия, Холандия, Белгия, скандинавските страни, Япония, Индия. Крайният срок за всички държави от ЕС да направят това е декември 2014 г. От Министерството на околната среда и водите уточниха, че се подготвя проект за картиране на екосистемните услуги (кои са те и къде са разположени) в страната. Очаква се в края на годината да започне изпълнението му. Специално за България не се очаква изготвяне на цялостна национална оценка, а само на приоритетните за страната екосистеми – горски, агро, водни.
- „В страната 30% от пасищата са признати от ЕС като земи с висока природна стойност. Те се развиват именно благодарение на използването им за паша на животните и за събиране на сено. Ако това не се прави, тези пасища ще загубят характерните си растителни и животински видове и ще отидат в горския фонд, без да са гори. Това означава, че губят високата си природна стойност и ние губим тази екосистема, както и лечебните растения и билки в нея", обобщава Юлия Григорова.
- Много трагичен е и въпросът с изсичането на частните гори на територията на природен парк „Българка". По официални данни сечите в частните гори на територията на парка са се увеличили 3 пъти за последните 10 години", дава пример Лора Жебрил. Експерти твърдят, че ако не се спрат сечите в горите, в близките години ще има голям проблем с недостига на питейна вода за жителите на общините Габрово и Трявна.

Как да насърчим зеленото мислене в Дунавския регион

Специален проект, изпълняван от WWF в България и Румъния, доказва ползата от плащания за екосистемни услуги

ЗАЩО ДУНАВ

- Басейнът на р. Дунав и Карпатите са два от регионите, признати от WWF като част от 200-те глобални екорегиона и са едни от най-забележителните диви територии в света.
- От извора си в Шварцвалд, Германия, до Черно море в Румъния реката изминава 2800 км и свързва посредством притоците си 18 държави, повече от всяка друга река в света. От сравнително запазените средно и долно течение до впечатляващата делта Дунав приютява някои от най-богатите влажни зони в Европа и света.
- Освен това Централна и Източна Европа (за разлика от Западна Европа) все още поддържат високо ниво на биологично разнообразие благодарение на широките граници на местообитанията и по-ниско интензивните практики на управление на земите.

Във време, когато икономиката управлява света, плащанията за екосистемни услуги (ПЕС) са един многообещаващ и успешен подход за защита на природата. Възможни ли са такива плащания в Дунавския басейн? Кои са най-подходящите схеми за устойчиво финансиране, подкрепящи опазването на околната среда? Как работят тези схеми на национално и местно ниво? Каква е ползата от прилагането им и кой какво печели от това?

Отговор на тези въпроси дава проект „Насърчаване на схеми за устойчиво финансиране и за плащания за екосистемни услуги (ПЕС) в басейна на река Дунав", по който се работи от края на 2010 г. в България, Румъния, Сърбия и Украйна.

Проектът се изпълнява от WWF „Дунавско-Карпатска програма" с финансовата подкрепа на UNEP GEF (Програмата на ООН за околна среда и Глобалния екологичен фонд). Изпълнението му започна през октомври 2010 г. и ще продължи до декември 2014 г.

„Общата цел на проекта в България и Румъния е не само популяризирането на концепцията за плащания за екосистемни услуги, но и въвеждането на такива плащания. Специфичните ползи от изпълнението на проекта са, че за първи път в района на Долен Дунав имаме възможност да изпробваме този финансов механизъм, да проучим и да получим опит, да извървим целия път до изграждане на такива финансови механизми, както и до тяхната комуникация и адаптиране. Този опит може да се използва в изграждането на подобни плащания на национално ниво, а защо не и на ниво басейна на река Дунав", обобщава Мая Тодорова, координатор на проекта.

> *Проектът се изпълнява от WWF „Дунавско-Карпатска програма" с финансовата подкрепа на UNEP GEF.*

Към момента в България и Румъния са разписани схеми, които все още са в процес на моделиране и доразвиване , но се прилагат на практика.

ПИЛОТЕН РАЙОН "РУСЕНСКИ ЛОМ"

Местонахождение: Североизточна България

Площ: 3408 ха

Основни типове екосистеми: гори (68%), тревни съобщества (16%)

Биоразнообразие: 902 растителни вида (23% от българската флора), 70 вида бозайници (76% от видовете, които се срещат у нас), шест защитени вида насекоми, 22 вида риби, пет защитени вида земноводни

Основни икономически дейности: земеделие, туризъм, рибарство

Основни заплахи: слабо контролираната туристическа дейност влияе негативно върху дивата природа, създава натиск върху тревните съобщества и защитени видове птици; а интензивното земеделие в буферните територии влияе върху качеството на почвите и водите

Схемата: целта на ПЕС „Русенски Лом" е привличане на средства от ползвателите на природния капитал на защитената територия във фонд, който ще се разходва целево за екологосъобразни и консервационни дейности на територията на парка.

Обект на схемата са всички посетители и туристи, както и всички оператори в сферата на туристическите бизнес услуги, които действат на територията на природен парк „Русенски Лом". Идеята е средствата да се набират чрез доброволна покупко-продажба на информационни материали във всяко място за настаняване и в двата информационни центъра - в Русе и в с. Иваново.

Всички набрани средства ще се използват единствено и целево за поддържане и създаване на туристическа инфраструктура (информационни табла, пейки, заслони, пунктове за безопасно наблюдение на птици), както и за консервационни дейности за емблематични видове – малкия лешоед (възстановяване на популациите), египетски лешояд (подхранване) и черен щъркел (създаване на изкуствени водни басейни или възстановяване на стари рибарници и зарибяване). Екологосъобразените дейности, свързани с развитието на отговорен туризъм, включват още и почистване и поддържане на екопътеки и на местата за лагеруване с минимално въздействие върху биоразнообразието и местообитанията. Събраните суми се управляват от неправителствения клуб „Приятели на природен парк „Русенски Лом", а мониторингът се упражнява от експерти на WWF.

Очакваните резултати след завършване на схемата са:

- опазване на биологичното разнообразие в природен парк „ Русенски Лом" чрез преки консервационни дейности
- управление на туристическия поток в парка, за да не се безпокоят животните в дивата природа и да се ограничат вредите върху растителния и животински свят (да се контролира сезонността на посещенията особено през размножителните периоди)
- информираност на посетителите кои места в парка са забранени за посещения
- повишаване на екологичната култура, изграждане на екологични навици и уважение към природата и възпитаване на ценности и традиции, щадящи защитената местност чрез контролиране на туристическите отпадъци и цялостното поведение на туристите по време на престоя им.

ПИЛОТЕН РАЙОН "ПЕРСИНА-КАРАБОАЗ"

Местонахождение: Северна България

Площ: Природен парк „Персина" - 21 762 ха

Основни типове екосистеми: влажни зони и земеделски земи

Биоразнообразие: 475 вида висши растения, над 200 вида птици, 1100 животински вида, три ендемитни за Дунавския регион вида; 770 вида безгръбначни, 35 вида охлюви, 16 вида миди.

Основни икономически дейности: земеделие (пшеница, ечемик, царевица, слънчоглед, рапица) и рибарство

Основни заплахи: нарушаване водния режим на влажните зони, прилагане на интензивни земеделски практики, изгарянето на стърнищата, изчезване на уязвими видове, засилване на строителството - изграждане на вятърни ферми

Схемата: устойчиво използване на биомасата от влажните зони и остатъчна биомаса от земеделски източници за производство на пелети и брикети за отопление (зелена енергия) – частна ПЕС схема. Част от печалбата, генерирана от продажбата на пелетите и брикетите, ще бъде реинвестирана в консервационни дейности в природен парк „Персина".

> стр. 4

> стр. 3

Как да насърчим зеленото мислене в Дунавския регион

Целта на схемата е да се осигури устойчиво стопанисване и възстановяване на влажните зони в района, които са едни от най-скъпите ни природни богатства. Те са незаменими местообитания на редки животински и растителни видове. Имат изключително важна роля за кръговрата на водата, като възстановяват водните запаси и подхранват подпочвените води. Особено ценна е способността им да пречистват преминаващите през тях води.

Допълнително това производство ще гарантира повече доходи на фермерите от продажбата на слама и в същото време ще премахне необходимостта от палене на стърнища. Реализацията на схемата ще генерира приходи и ще спести разходи в устойчивото управление на влажните зони, които държавата прави ежегодно.

Използването на биомаса от влажните зони с цел тяхното поддържане или възстановяване е от малко познатите и неусвоени възможности за България в областта на възобновяемите енергийни източници, показва анализ на WWF. Основните видове, подходящи за енергийни нужди са тръстика (Phragmites australis), папур (Typha spp.), острица (Carex spp.) и др. С най-добри енергийни стойности е папурът, който е с най-ниско пепелно съдържание. При практическите опити за направа на пелети, заедно и поотделно, бяха тествани трите основни вида биомаса. Изводите са, че не е необходимо разделно добиване на биомасата и преработката ѝ в различни видове пелети, а точно обратното - смесени, различните типове биомаса дават най-висококачествени пелети с най-добри енергийни показатели за горене, коментира Георги Стефанов, координатор „Политики и промени в климата" във WWF - България.

Приблизителният добив на биомаса от съществуващите защитени влажни зони в България (около 40 000 хектара), като се зачитат потребностите на биоразнообразието, се равнява на около 24 000 тона, които са подходящи за производство на пелети и брикети, показва анализ на WWF.

ЗАЩИТА НА РИБНИТЕ РЕСУРСИ

Защитената местност Кайкуша (част от природен парк „Персина") има шест блата, три от които в миналото са били превърнати в рибарници. Използването на конвенционални фуражи в рибарството обаче оказва негативно въздействие върху водите в басейните, водните екосистеми и качеството на рибата. В България не се води официална статистика какво е използваното за сезона количество фураж за изхранване на шарановите риби, коментира д-р Тачо Пашов - председател на управителния съвет на Националната асоциация на рибопроизводителите (НАР). По данни на асоциациите на производителите на риба и аквакултури зърненият фураж е около 65-70 % от общото количество използван фураж, специализираният гранулиран фураж е около 15-20%, а специализираният екструдиран фураж - около 2-5%. Останалото количество е бракуван фураж, отпадни продукти от месо- и рибопреработката, както и такива с неживотински произход от хранителната индустрия, спиртопроизводството и др.

При отглеждането на рибата със зърнени или други некачествени фуражи обаче в басейните и водата се натрупват азот (нитрати, нитрити и амоняк), фосфор и много органична материя, за разлагането на която се използва кислородът от водата и се отделя метан. Освен това в някои видове отпадни продукти от животински произход има наличие на вещества, които могат да преминат в месото на рибата (антибиотици, пробиотици, кокцидиостатици, консерванти, оцветители, антиоксиданти, токсини и др.), което я прави вредна за здравето на консуматора. Съществува възможност и от бактериално замърсяване на рибата и водата с ешерихия и салмонела.

Затова WWF предлага финансови схеми, насочени към минимизиране на екологичния отпечатък от сектор „Рибарство" и опазване на водните екосистеми – подобряване на естествената среда на рибите и повишаване на качеството на водите.

Един от възможните начини е да се плаща за преминаване към фураж с високи екологични показатели (гранулиран и екструдиран), тъй като е научно доказано, че той има по-добра усвояемост от рибите и по-добри хранителни качества. Употребата му би имала директен ефект върху качеството на водите, но тъй като той е по-скъп в сравнение със зърнения, финансовата схема ще компенсира допълнителните разходи на стопаните.

Друга ПЕС схема е за подобряване на естествената среда на рибите. В този случай помощта е насочена към операторите, които ползват вода от открити водоизточници, но не се ограничава само до тях. Схемата ще насърчи подобряването на естествената среда на рибите чрез подобряване качеството на водата, като бенефициентите имат възможност сами да изберат как да стане това. Помощта се изразява в покриване на процент от разходите за водоползване, като качеството на водите, излизащи от басейна, трябва да е по-добро от това на входа му. Всичко това ще се доказва с химичен анализ на водата, който ще се прави два пъти годишно.

Дискутира се и въвеждането ПЕС схема, подкрепяща зарибяването с европейска змиорка, като ефектът и възможностите ще са от полза за целия Дунавски и Черноморски басейн.

Паралално в Румъния се подготвят още две ПЕС схеми по същия проект, сходни на тези, които WWF - България, разработва за страната ни.

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ПРОЕКТА

- Разработване и прилагане на схеми за устойчиво финансиране и плащанията за екосистемни услуги в България и Румъния
- Интегриране на успешни схеми на плащания за поддържане на екосистемните услуги в Плана за управление на басейна на река Дунав и нейните подбасейни
- Изграждане на капацитет и обучение по схемите за устойчиво финансиране и плащанията за екосистемни услуги в България и Румъния
- Обмяна на международен опит и информация
- Документиране, оповестяване и обсъждане на добрите практики и изводите от проекта с екологичната и международна общност.

ПИЛОТЕН РАЙОН "МАРАМУРЕШ"

- **Местонахождение:** Северна Румъния
- **Размер:** 47 000 ха
- **Основни типове екосистеми:** ливади (49.29%) и гори (48.68%)
- **Биоразнообразие:** седем защитени местности, създадени с цел опазване на голямото разнообразие от хабитати, растителни и животински видове, които се срещат на територията на района
- **Основни икономически дейности:** туризъм, земеделие и горско стопанство
- **Основни заплахи:** липса на контрол върху туристическите дейности, незаконни сечи
- **Схемата:** печеливша и за двете страни стратегия, при която туристическият бранш отпуска средства за консервационни дейности, като в същото време повишава интереса и осведомеността на хората за региона

ПИЛОТЕН РАЙОН "ЧОКАНЕЩИ"

- **Местонахождение:** Южна Румъния
- **Площ:** 255 ха

Основни типове екосистеми: рибарници (90%), земеделие

- **Биоразнообразие:** значими за миграцията на различни видове птици места, потенциално Рамсар място (влажна зона от международно значение), територия, значима за изхранването на малкия корморан (защитен вид) и за размножителния период на белооката потапница (40-50 двойки)
- **Основни икономически дейности:** рибарство и земеделие
- **Основни заплахи:** замърсяване на водите от използваните в рибарниците фуражи за риби от една страна, от друга страна защитени видове птици, изхранващи се с риби, причиняват на собственика загуба до 70% от цялата му продукция
- **Схемата:** в ПЕС схемата, разработена от WWF, се предлагат публично-частни плащания, при които се изплащат компенсации на стопаните на рибарниците за претърпените загуби от продукция и в същото време се отпускат средства за опазване на водите и защита на птиците.

ПОЛЕЗЕН ОПИТ

- В рамките на проекта експертите от WWF трябва да приложат на практика и да популяризират ПЕС в района на Дунавския басейн, както и да споделят своя опит с експерти от други международни речни басейни.
- Опитът от този проект е приложим и за територии извън Дунавския басейн - моделите и уроците от него са от практическо значение и за други държави при решаването на сходни проблеми на местно ниво. Например при отговор на въпроса какви са възможностите за увеличаване и разширяване на приложимостта на плащанията за екосистемни услуги, как да се включат тези плащания в плановете за управление на речните басейните, как се съчетават публични и частни ПЕС схеми.
- Екипът на проекта определи четири речни басейна като подходящи за осъществяването на обмяна на опит: Янгдзъ, Меконг, Амазонка и Конго. Всеки един от тези речни басейни е във фокуса на някои от най-големите WWF консервационни програми, като първите три басейна включват страни със средни доходи, които в много отношения приличат на държавите от Източна Европа. Въпреки различията в политически и културен аспект в тези региони основният въпрос е не толкова откъде биха могли да се финансират тези плащания, а как да се гарантира генерирането на социални и екологични ползи.

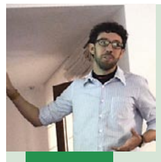

Андре Коста Нахур от Програма „Климатични промени и енергия" към WWF - Бразилия:

ВПЕЧАТЛИ МЕ МИКСЪТ ОТ ЕКОСИСТЕМНИ УСЛУГИ

Беше ми наистина интересно да разбера как е планиран Дунавският проект за „Насърчаване на схеми за устойчиво финансиране и за плащания за екосистемни услуги (ПЕС) в басейна на река Дунав". Това, което ме впечатли, беше миксът от екосистемни услуги, които бяха взети под внимание за разработването на комбинация от стимули. Мисля, че това е наистина важно и създава повече възможности за реализиране на ПЕС схемите, както и за движението на паричните потоци в схемата. Въвличането на местното население е изключително важно и гарантира ефективността на проекта. Това може да се осъществи заедно с инициирането на програма за изграждане на капацитета, чрез която могат да се въвлекат различни местни заинтересовани страни, които имат социална и екологична роля в ПЕС схемите.

Друг важен аспект е връзката с публичните политики и частния сектор. Публичните политики са основата за изграждането на стабилна институционална рамка, която ще гарантира възприемането на схемата като значима инициатива за екологичното законодателство на страната, допринасяща за засилване значението на природния капитал на национално ниво в дългосрочен план. Частният сектор също е изключително важен, тъй като е един от потенциалните донори на схемата, отчитайки значението на екосистемните услуги да „осигуряват" на икономиката природни ресурси.

Когато говорим за ПЕС и природен интегритет, е важно да се работи на различни нива. Тъй като WWF е силна международна организация, можем да използваме това разнообразие по света за създаването на различни ПЕС схеми, които да бъдат свързани и ефикасни, ефективни и безпристрастни и които наистина могат да променят екологичните процеси и отношението на обществото към социалните и екологичните въпроси.

Д-р Хулио Тресиера, международен експерт „Плащания за екосистемни услуги – води":

ИЗГРАЖДАНЕТО НА КАПАЦИТЕТ Е ОТ СЪЩЕСТВЕНО ЗНАЧЕНИЕ

Какъв е най-интересният ви практически опит в областта на плащания за екосистемни услуги?

- Използвайки като рамка международната програма на WWF за плащания за екосистемни услуги, организацията има забележителен опит. Може би проектът в Перу заслужава специално внимание. Този проект, приключващ в момента след 8 години труд, успя да даде израз на частните и обществените интереси, да доведе до намаляване на бедността и да предложи бизнес подход при опазването на екосистемните услуги. Вторият голям проект е нашата програма в Китай, където се опитваме да заменим струващия милиони долари подход отгоре надолу, използващ се при правителствените консервационни програми, с нашия от долу на горе подход, представен като финансов механизъм. Плащанията за екосистемни услуги са все още слабо проучени в световен мащаб, ето защо към момента най-ценни са уроците, които научаваме от тяхното прилагане.

Какви са вашите впечатления от схемите, разработени в рамките на ПЕС проекта на река Дунав? Имате ли някакви препоръки?

- Това е наистина необходима инициатива. Но е видима и необходимостта от по-добра теоретична рамка, която да послужи като ръководство в процеса на програмиране. Изграждането на капацитет е от съществено значение. Това трябва да бъде планирано спрямо заинтересованите страни, правителството, частния сектор, НПО-тата, международните агенции, гражданското общество и т.н. Трябва да бъде конструиран един стабилен и последователен работен план, работещ за всички страни от поречието на река Дунав, заинтересовани от създаването на интегриран план за управление на река Дунав, финансиран точно чрез такива финансови механизми.

Цонка Христова, директор на природен парк „Русенски Лом":

ТУРИСТИЧЕСКИЯТ БИЗНЕС Е СЪГЛАСЕН, ЧЕ ЗА ПРИРОДАТА ТРЯБВА ДА СЕ ПЛАЩА

Хората, които се занимават с туризъм в района на ПП „Русенски лом", като цяло са съгласни да плащат за опазването на природата. Идеята е посетителите на природния парк да си купуват примерно картичка и част от стойността ѝ да отива за поддържане на маршрути или консервационни дейности за опазване на местообитания и видове в природния парк. Надяваме се, че посетителите на парка ще искат да остане запазена природата в него. Бизнесът в региона е готов да бъдат предоставени средства, които да бъдат използвани целево за прилагането на схема за плащания за екосистемни услуги на територията на парка. Но не виждам тази ПЕС схема да стане масова, защото не всички имат съзнание, че природата трябва да се пази. Трябва да се работи още много за промяна на мисленето на хората, още много предстои. В нашия регион има известен опит хората да се обединяват в името на опазването на природата. Доброволно сдружение от собственици на къщи за настаняване пое ангажимент да поддържа част от една екопътека в парка и всеки ден хората минават и събират боклуците по този маршрут. Те нямат пари за поставяне на настилка или за по-големи инвестиции, но поне се грижат за чистотата. Това е пример как бизнесът се самоорганизира в името на това да извлича ползи от природата, но за съжаление тази практика не е устойчива, защото силите на тези хора стигат да се поддържа само част от маршрута. Сдружението кандидатства да получи пари поне за една косачка, но не го одобриха. Не мисля, че събраните по ПЕС схемата средства ще са много, защото и туристите в парка засега не са много. Иска ми се ПЕС схемата да се разшири след време, защото през парка минават електропреносни съоръжения, има и трасета за съоръжения за газификация. Всички те създават бариери пред биоразнообразието. Така че може да се мисли и за компенсаторни плащания.

Антон Георгиев, собственик на фирма „Тотал – Г", с. Овча могила, Свищов („Персина"):

ПЕЧЕЛИВШИТЕ СА МНОГО

Схемата на WWF предвижда покупка на професионално оборудване за производство на пелети и брикети, а суровината за тях – тръстика и биомаса от слама, да се добива в района на ПП „Персина" или да се изкупува от земеделските стопани в региона. Аз имам известен опит, защото съм правил брикети, но любителски, с машина, която сам съм изработил. Сега WWF е направила анализ за необходимото количество биомаса, за нейните свойства, за цени и други параметри. В региона има доставчици на слама – земеделски производители, кооперации. Тръстиката също е икономически ефективно да се използва за производството. Затова кандидатствах с проект, за да си намеря външен източник за финансиране на инвестицията в машина, която вероятно ще е среден клас (за производство на около четири тона пелети и брикети на ден, или около 1000 тона на година). Що се отнася до каналите за реализация на пелетите и брикетите, говорили сме с две общински училища, които в момента се отопляват с нафта, да си купят горелка, която работи с пелети. Печелившите от тази схема са много. Първо – ще се открият нови работни места, хората ще работят, а следователно и ще печелят. Тръстиката няма да се разпростира безконтролно, а земеделските стопани, вместо да палят стърнищата, ще предават остатъците от селскостопанските дейности като биомаса. Палежите, както знаете, се отразяват гибелно на гората, на гнездата на птичките и други видове, на хумусния почвен слой. Тези, които не горят стърнищата, ще си спестят разходи по раздробяването им, което правят, за да улеснят разлагането в почвата. Училището също печели, защото отоплението с пелети и брикети е значително по-евтино от отоплението с дизелово гориво. Ще намалеят и вредните въглеродни емисии, от което печели населението на общината и природата като цяло.

Цветана Върбанова, собственик на къща за гости „Кладенеца" - Иваново („Русенски Лом"):

ДЛЪЖНИ СМЕ ДА ОПИТАМЕ

Занимавам се с туристически бизнес от 2005 г. Предлагам на моите гости екологични хранителни продукти от моето лично стопанство или закупени от дребни земеделски производители в региона. Много е трудно да пробием, защото големите хотелиерски вериги са достатъчно известни в целия свят и имат им служи като притегателна сила за туристите. А ние се мъчим да се утвърдим, като освен със забележителностите и природните атракции искаме да привлечем и задържим туристите и с традиционна българска кухня. Кюфтета и кебапчета те могат да ядат на много места, но домашна питка и традиционно приготвени вкусни гозби – не навсякъде. Искаме също да съхраним бита и традициите на нашия народ и да го показваме на посетителите. Много е трудно, защото най-трудно е да промениш психологията на хората. Смятам, че трябва да убедим хората, че е важно да се плаща за опазване на природата. Плащането обаче трябва да става доброволно. Възможностите са различни. Освен предложената схема, при която посетителите могат да си купят картички или чантички с логото на парка, може да се измислят и други варианти за подкрепа на парка. Например да се направят плакати или табла с изображения на редки видове, обитаващи „Русенски Лом", и да се приканят хората да направят дарения. Не можем да знаем каква ще е реакцията на посетителите, но сме длъжни да опитаме. Аз съм оптимист за бъдещето на ПЕС схемата. Ако някой е виждал на живо египетския лешояд или черния щъркел, които обитават парка, с радост ще даде своята лепта за запазването им. Но всичко зависи от реклама, от подготовката на местните хора, които трябва да бъдат обучени, за да могат на свой ред да убеждават посетителите, че си струва да се плаща, когато ползваш природата.

Мария Михалкова, собственик на къща за гости „Еделвайс" в Двe могили („Русенски Лом"):

ОТ ПРИРОДАТА МОЖЕ ДА СЕ ПЕЧЕЛИ

От 1995 г. развивам къщата за гости, имам двор, овощна и зеленчукова градина. Работила съм и по други проекти на WWF, загрижена съм за опазването на околната среда, а в кухнята работя само с екологично чисти продукти. Неведнъж съм правила кетъринг с екохрани, участвала съм и в изложения за екопродукти в Румъния. Много трудно се печели от такъв бизнес и като цяло чужденците са по-информирани и ценят повече възможностите на този вид туризъм. Така че има какво още да се прави за популяризиране на екотуристическите продукти, както и за огрантотяване на хората в посока зелено мислене. В последните години интересът и на българските туристи се покачва. Твърдо съм убедена, че проектът ще успее и че ПЕС системата ще се случи. Нужно е само усилията и очакваните ползи от опазването на парка да се популяризират. Убедена съм, че от природата може да се печели, но всичко си има цена.

Паралално в Румъния се подготвят още две ПЕС схеми по същия проект, сходни на тези, които WWF - България, разработва за страната ни.

Инвестирай в природозащита

Проект по българско-швейцарската програма доказва, че местното развитие и опазването на ресурсите могат да съжителстват безконфликтно

„Да свържем опазването на природата с устойчивото развитие на селските райони“ е четиригодишен проект, който се изпълнява от седем български и четири швейцарски партньора в девет зони от мрежата „Натура 2000“ в Западна и Централна Стара планина.

Той е финансиран от Българско-швейцарската програма за сътрудничество чрез Фонда за реформи, свързани с участието на гражданското общество. Общата му стойност е 4.790 млн. швейцарски франка, от които 590 хил. швейцарски франка е съфинансирането от българските партньори.

Основната му цел е да покаже как местното развитие и опазването на природата могат да съжителстват безконфликтно и да допринасят за повишаване на доходите и качеството на живот в селските райони на България.

Проектът има три аспекта:

- популяризиране и прилагане на „екосистемните услуги“, или каква е реалната „цена“ на запазената природа
- създаване на по-добра среда за развитие на фермерите и местните бизнеси, така че екологичните им продукти и услуги да получат по-висока цена чрез подобрено качество и маркетинг, а приходите им да нараснат с поне 15%
- подкрепа на гражданското общество, за да се осигури ефективно, дългосрочно и устойчиво ползване на природните ресурси.

За да постигнат амбициозните си цели, 11-те партньора разчитат на набор от внимателно планирани дейности, структурирани и разпределени между тях в три компонента:

Компонент А - „Създаване на правни механизми и инструменти за устойчиво ползване и дългосрочно опазване на територите с висока природна стойност“, се изпълнява от Министерството на земеделието и храните, представено от Изпълнителната агенция по селекция и репродукция в животновъдството, и Развъдната асоциация за местни породи овце.

Дейностите, които включва този компонент, са:

- работа с фермери
- обучения на фермери и експерти
- лобиране за промяна и адаптиране на законодателството.

Компонент С – „Създаване на модели за поощряване на информираната обществена подкрепа за устойчиво развитие на селските райони“, се изпълнява от: Българска фондация „Биоразнообразие“ и Асоциацията на парковете в България.

Техническа подкрепа, съвети и трансфер на добри практики ще осигуряват четири швейцарски организации - Фондация SAVE, „Про Натура/Приятели на Земята“, REDD - Мрежа за обмен и устойчиво развитие и Швейцарска лига за защита на птиците/BirdLife Switzerland.

Проектът ще работи активно за:

- Прилагане на най-малко три схеми за плащане на екосистемни услуги, чрез което ще се запазят 15 хил. хектара ценни природни местообитания.
- Качествени храни, произведени в рамките на проекта, да бъдат предлагани на фермерски пазари в София, Монтана, Троян и Карлово за директни продажби.
- Най-малко 30 ферми от района на проекта, които произвеждат и продават качествени храни с висока добавена стойност (мляко и млечни продукти, месо, яйца, мед и др.), да бъдат подпомогнати.
- Пет местни бизнеса, които използват устойчиво местните ресурси, без да вредят на природата, да бъдат подкрепени финансово.
- Опазването на 27 български редки местни породи чрез създаване на ДНК лаборатория, което да допринесе за генетичната чистота на местните породи и да подобри схемата за тяхното субсидиране.
- Повече от 75 хил. човека да се запознаят с продуктите и услугите, създадени в хода на проекта, по време на националните и регионалните промоционални събития.
- Най-малко 5000 деца и младежи да бъдат обучени в новосъздадената Детска природна академия – съвременен модел за интерактивно екологично образование и работа с деца на закрито и открито.
- Годишните награди за биоразнообразието всяка година да отличат най-добрите примери в опазването на природата и развитието на бизнеси, щадящи природата.
- Проектът да бъде катализатор на различни инициативи на гражданското общество.

Успехът на проекта ще бъде доказателство, че територите с висока природна стойност могат да привлекат инвестиции от типа „2 в 1“: осигуряване на устойчиво развитие и опазване на природата. Постиженията ще бъдат стимулиращ пример и модел за прилагане в други райони на България, доказващи на практика, че мрежата „Натура 2000“ не е пречка за бизнеса, нито набор от сложни правила, а реална възможност да се предлагат продукти и услуги с високо качество и екологична стойност, които да бъдат подпомогнати и/или по-търсени от българските и европейските потребители.

Проектът надгражда петнадесетгодишното българско-швейцарско партньорство за устойчиво управление на природните ресурси. Няколко са възможните схеми за плащане за екосистемните услуги, които ще бъдат разработени по този проект.

“ОСИНОВЯВАНЕ НА СТАРИ ГОРИ”

Масовото изсичане на стари гори от собствениците (предимно частни лица), незаконният добив и бракониерството създава значим проблем пред биоразнообразието. Целта на ПЕС е опазване на биоразнообразието и съхраняване на естественото състояние на горите във фаза на старост и преход на старост (над 80 г.), създаване на допълнителен стимулиращ механизъм за частните собственици/ползватели на гори за запазване на площта на природните местообитания, местообитания на видове и техните популации.

Схемата предлага годишни плащания към собствениците на стари гори за поемане на ангажимент за съхраняване на горите в период от 5-10 г. без външна намеса в тях. Осиновителите могат да бъдат частни компании и/или лица.

“СЪХРАНЯВАНЕ НА ВОДИТЕ”

Водният баланс е тясно свързан със състоянието на горите и екосистемите. Унищожаването на горите води до нарушаване на водния баланс, липса на контрол върху водния отток, свлачища по склоновете, засилва ерозията и т.н.

Въвеждането на ПЕС се налага заради намаляващите количества на водите и влошаване на качеството им поради масово изсичане на частните гори и/или липса на финансови ресурси за поддръжката им. Целта на схемата е опазване на водните екосистеми и поддържане на количеството и качеството на водите чрез подпомагане поддръжката, опазването и/или възстановяването на горите във водоохранните зони, определени като такива в лесоустройствените проекти.

Схемата предвижда за големите ползватели на води и каптажи да се въведе т. нар. зелена такса. Идеята е фирмите да даряват определен финансов ресурс за дейности по залесяване с местни видове във водоохранните зони и да поемат допълнителни ангажименти по поддръжка на горите (специфични дейности по поддръжка на издънковите гори в долния пояс, на залесените територии, на просеки и др. дейности във връзка с превенцията на пожари).

“ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ТРЕВНИ ХАБИТАТИ С ВИСОКА ПРИРОДНА СТОЙНОСТ”

Намаляването на населението в селските райони на България води до изоставяне на редица стопански дейности като традиционните паша на домашни животни и коситба на ливадите. В резултат тревните местообитания губят или намаляват своята природна стойност и се превръщат в горски територии.

Целта е възстановяване на тревни хабитати с висока природна стойност (алпийски тип и др.) чрез осигуряване на средства за почистване и консервационни/възстановителни дейности, включително поддръжка чрез паша и/или коситба.

Схемата предлага привличане на средства от дарители и частния бизнес, който ползва природния капитал в защитените територии. Сумите ще се генерират във фонд и ще се разходват целево за консервационни дейности за възстановяването и опазването на тревните хабитати с висока природна стойност (пасища и ливади).

“ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И ПОДДЪРЖАНЕ НА ХАРАКТЕРНИЯ ГЕНОФОНД В ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ”

Традиционни за страната растителни и животински видове в определени защитени територии са застрашени от изчезване поради социално-икономически фактори и проблеми - изоставяне на традиционни селскостопански дейности, обезлюдяване на селските райони и др.

Затова схемата цели възстановяването и опазването на характерния за защитените територии генофонд чрез закупуване на застрашени от изчезване породи домашни животни и отглеждането и възпроизвеждането им, възстановяване на стари овощни градини, дейности по поддържането и отглеждането им и др. За целта се предвижда привличане на средства от бизнеса, които ще се генерират във фонд и ще се разходват целево.

РАЙОН НА ДЕЙСТВИЕ НА ПРОЕКТА

Девет зони от мрежата „Натура 2000“ в Западна и Централна Стара планина

- Западен Балкан - общините Своге, Годеч, Берковица, Г. Дамяново, Чипровци, Чупрене
- Централен Балкан - общините Карлово, Троян
- Природен парк „Българка“
- Природен парк „Врачански Балкан“
- Национален парк „Централен Балкан“.

Когато природата се завръща

Примери за добри практики в прилагането на плащания за екосистемни услуги

Налице са многобройни примери за добри практики, използващи различни схеми на плащания за екосистемни услуги (ПЕС). Общото между тях е стремежът да се помогне на природата „да се завърне“, но така, че да няма губещи, а ползите да са безспорни за всички участници в процеса.

ЗА ЧИСТИ ПОДПОЧВЕНИ ВОДИ

Около три четвърти от питейната вода в Германия идва от подпочвени води и от извори. Заради активното минно дело (някога) и интензивната селскостопанска дейност (днес) подпочвените води съдържат големи количества химикали. В усилията си да намерят решение на проблема в Баден-Вюртемберг (една от 16-те федерални провинции на Германия) прилагат схема за ПЕС. В проекта са ангажирани земеделски стопани, Министерството на околната среда в Баден-Вюртемберг, Институтът за развитие на селското стопанство и селските райони, водоснабдителни дружества.

Усилията на държавните институции се насочват към поощряване на фермерите, за да използват единствено естествени торове и да намалят броя на животните на хектар пасище. Създаването на зони за опазване на водите около водоизточниците на питейна вода е друга мярка, включена в търсенето на решение. Земеделските производители се включват активно в ПЕС схемата (подписани са 212 договора) и получават финансови компенсации заради това, че са намалили приходите си в резултат на ограниченията за използване на селскостопански химикали в зоните за опазване на водите. Водоснабдителните дружества плащат такса на държавните органи, които от своя страна използват средствата за осигуряване на стандартни компенсационни плащания на земеделските стопани.

Целта на програмата е в схемата да се включат 20 000 домакинства и 530 000 хектара в периода 2007 - 2013 г. Общото финансиране, включително дельт от ЕС, достига 900 млн. евро за целия период.

Резултатите досега доказват, че е икономически по-изгодно да се субсидират земеделските стопани, отколкото да се инвестира в съоръжения за пречистване на водите.

СТОП НА ЗАГУБАТА НА ВЛАЖНИ ЛИВАДИ

Алувиалните долини на Марх (Морава) - Тайа (Дийе) са влажни зони в Централна Европа и са природното богатство на австрийско-словашко-чешкия пограничен район. По протежението им са разположени лонгозни гори с крайречни езера. Векове наред традиционните селскостопански практики довели до оформянето на големи открити площи, покрити с храсти и ниски върби и приютяващи изобилие от диви животни. Преди построяването на предпазни диги в началото на XX век тези често наводнявани земи били използвани единствено за пасища и за събиране на сено. В последните 40 години обаче голяма част от ценните ливади били превърнати в орна земя. Това довело до драстична загуба на хабитати и на редки и защитени растителни и животински видове. Затова местните и националните власти, земеделски стопани и една неправителствена организация започват да прилагат ПЕС схеми. В проекта са включени 1500 ха от общо 60 хил. ха земя в региона.

Още от 1989 г. местната неправителствена организация Distelverein била наясно, че единственият начин да се запазят местообитанията с висока природна стойност е чрез тясно сътрудничество със земеделските стопани. Това означава не само повече информация и убеждаване на стопаните да използват щадящи природата селскостопански дейности, но и предоставяне на финансови стимули за компенсиране на загубите в резултат на ограничената селскостопанска дейност. Последвало разработване на австрийската комплексна схема, наречена Програма за екологично селско стопанство. Доброволно участващите в нея земеделски стопани получават финансиране срещу сключен петгодишен договор за природосъобразно управление на земята. Годишните суми, които получават, са между 400 и 450 евро/ха. Половината от средствата идват от ЕС, а останалата част се осигурява от национални фондове. Допълнително стартово финансиране се дава от Програма LIFE+ на ЕС. В резултат на усилията влажните ливадни площи се увеличават в сравнение със ситуацията през 80-те години на миналия век. Въпреки това площта все още е по-малка отпреди регулирането на реката. Усилията продължават.

РЕНЕСАНС ЗА ЗАЛИВНИТЕ ДОЛИНИ

Международната природозащитна организация WWF разработи иновативна екологична и икономическа схема за възстановяване на заливните зони на р. Тиса в Северна Унгария. Отказът от екстензивно стопанисване на пасищата в региона бил резултат от бърз упадък на селското стопанство заради раздробяването на земите между множество дребни собственици след периода на социализма. В резултат пашата била преустановена почти напълно, голяма част от земите запустяват, а заливните зони на р. Тиса обрастват с храстовидна растителност и губят своята екологична стойност. Повечето влажни зони от двете страни на дигите и много от естествените рекички и потоци от близката планина пресъхват. Нивото на подпочвените води спада и много от предишните заливни пасища са заменени със засолени почви. Речното корито е издълбано, инвазивни вредни храсти аморфа (False Indigo) завземат хиляди хектари в заливната долина на реката. Всичко това върви ръка за ръка с икономическия упадък на региона. Затова първата стъпка към възстановяването на заливната долина било унищожаването на инвазивните храсти и възстановяване на освободените влажни зони. WWF убеждава енергийната компания AES да проведе изпитания за изгаряне на аморфата в нейните инсталации с цел да се прецени какъв е потенциалът за използването й като биомаса. Проучванията са успешни, затова WWF изработва ПЕС схема, включваща няколко етапа: разработване на ново производство на зелена енергия; субсидирана подкрепа и възстановяване на заливните долини; въвеждане на екстензивна паша и разширяване на екотуризма. Създадено е общинско дружество с ограничена отговорност, управлявано от местен фермер, което (с посредничеството на WWF) постига споразумение с електроцентралата на AES – Унгария, за доставка на сертифицирана от WWF биомаса. Наети местни лица се заемат с изсичането на аморфата и предаването й в близката електроцентрала. Част от печалбата отива като субсидия за фермерите, задължени по силата на договора с AES да отделят процент от обработваемата си земя за възстановяване като заливна територия и въвеждане на екстензивна паша. Останалата печалба отива за засаждане на бързорастящи местни видове върби, които от своя страна носят печалба след транспортирането и продажбата им на електроцентралата. Крайната цел е да се възстановят пасищата и влажните зони, за да се позволи на „природата да се завърне“.

Продажбата под формата на биомаса на 400 тона събрана аморфа носи печалба от 32 хил. евро, като цялата сума е реинвестирана във възстановяването на влажните зони. По време на прилагането на схемата са създадени две работни места на пълен работен ден и 30 сезонни, а зоната става по-привлекателна за туристи, тъй като са създадени съоръжения в подкрепа на местния туризъм (например нова велосипедна пътека по билото на дигите).

СЪЖИВЕНОТО ЕЗЕРО

Между 1997 и 2002 г. местната и регионалната администрация, службата по опазване на природата и фондът на програма LIFE+ на Европейския съюз подкрепят проект за възстановяването на 250 хектара мочурливи ливади в района на езерото Федерзее, Германия (третото по големина езеро в провинция Баден-Вюртемберг). До решението се стига след прогресивно изчезване на редки местообитания в влажните зони поради пресушаване и прилагане на интензивно земеделие.

> стр. 8

ИНТЕРЕСЪТ КЪМ ПЕС

- Има повече от 300 програми за ПЕС, приложени по целия свят, повечето от които са създадени за опазване на биоразнообразието, ползите от реките, опазване на качеството на водите, улавяне на въглеродния двуокис и съхраняване красотата на пейзажа. Размерът на привлечените средства в подкрепа само на националните програми за ПЕС в Китай, Коста Рика, Мексико, Обединеното кралство и Съединените щати е оценен над 6.530 милиарда щатски долара годишно. Освен това са налице и многобройни програми за ПЕС, които имат по-ограничен географски обхват и работят на местно ниво.

> стр. 7

Когато природата...

С възстановяването на блатата около Федерзее и на самото езеро се заемат националните и регионалните административни органи, няколко фондации за опазване на природата, местни бизнесмени, най-вече от сферата на туризма, чиято дейност разчита на красивия ландшафт и на естествените природни ресурси на областта.

Сключени са договори с над 250 фермери от областта за спазване на строги правила на косене (т.е. косене на всяка трета или пета година) с цел да се увеличи броят на различни хабитатни структури, срещу което получават допълнителен доход.

Първоначалните мерки по схемата са финансирани по правилата на програма LIFE, но освен 50% подкрепа от ЕС 30% от сумата идва от Регионалната служба по опазване на природата на Баден-Вюртемберг, 7% от Националната агенция по опазване на природата, 8% от Фондация за опазване на природата и 5% от още две регионални структури.

В крайна сметка се стига до важни преки ползи от възстановяването на влажната зона. Осигурен е поминък за местните хора чрез създадените работни места. Открити са няколко туристически съоръжения, разширена е гамата от туристически услуги. След съживяването на зоната са отчетени 260 хил. туристически нощувки годишно.

До края на проекта 2488 хектара земя са с възстановени водни режими и са обвързани с 20-годишни договори за управление, сключени с над 250 земеделски стопани.

Годишни бюджети по някои национални и регионални ПЕС програми

НАЦИОНАЛНИ ПЕС ПРОГРАМИ	ГОДИШЕН БЮДЖЕТ (В USD)
Китай, Програма за промяна земеползването на наклонени терени	8 милиарда (2008 г.)
Коста Рика, Плащания за екосистемни услуги	12.7 милиарда (2009 г.)
Мексико, ПЕС в сферата на водите	18.2 милиара (2008 г.)
Великобритания, Програма за развитие на селските райони в Англия	0.8 милиарда (2009 г.)
САЩ, Програма за опазване на природния резерв	1.7 милиарда (2009 г.)
РЕГИОНАЛНИ ПЕС ПРОГРАМИ	
Австралия, Тасманийски фонд за опазване на горите	14 милиарда (2007 г.)
Австралия, Държавни екопазари	4 милиарда (2009 г.)
Еквадор, Профафор	150 хил. (2008 г.)
Танзания, Eastern Arc Mountains	400 хил. (2007 г.)

Източник: ОИСР

КЛИМАТИЧНАТА ГОРА

Базираната в Унгария фирма за екологична реставрация „КлимаФа“ участва в двегодишен проект „Климатична гора“, с който компанията поема ангажимент за възстановяване на над 10 хил. ха гори през следващите десет години в Националния парк Bukk в Северна Унгария.

В резултат голяма част от парка е възстановена чрез залесяване, което възстановява естественото местообитание на много от видовете.

„КлимаФа“ пък възвръща разходите си, като продава въглеродни кредити на фирми или физически лица срещу сертифицирани единици редуцирани емисии CO_2. Получената по този начин печалба компанията реинвестира в издръжката на националния парк.

Проектът е типичен пример за ситуация, от която всички печелят. Големите площи пустеещи земи с намалена екологична стойност се превръщат в гора от местни видове, създават се работни места в един икономически изостанал регион и се генерират климатични ползи чрез складирането на 800 хил. тона от атмосферния CO_2 в нова горска биомаса.

ПЛАЩАНИЯ ЗА КАЧЕСТВЕНА ВОДА

Вител е малък град в Североизточна Франция. Тук най-голямата в света компания за бутилиране на минерална вода „Перие Вител“ (сега „Нестле уотърс“) започва да плаща на местните фермери, за да опази качеството на натуралната вода „Перие“ (Perrier), което било влошено в резултат на повисоките от допустимите нива на нитрати – резултат от селскостопанските практики като интензивното торене и лошо стопанисване на животинските отпадъци.

В края на 80-те години на XX век промяната от традиционното стопанство, където добитъкът се изхранва със сено, към система, използваща царевица, както и интензификацията на земеделието изправят бутилиращата компания пред заплаха. В отговор на нарастващото търсене на царевица за фураж местните фермери увеличават нейното производство, но използваните торове довели до замърсяване на подпочвените води. В комбинация с големия брой добитък и лошото стопанисване на животинските отпадъци това се превръща в заплаха и за водния ресурс на района, и за бизнеса. Фирмата провежда четиригодишно проучване в сътрудничество с Френския национален институт по земеделие, за да установи връзката между прилаганите селскостопански практики и нивата на концентрация на нитрати във водоносния пласт.

През 1992 г. „Перие Вител“ създава дружеството Agrivair като посредник при договарянето и успешното прилагане на специално разработената схема за плащания (ПЕС), която мотивира фермерите да променят работните си навици. Дружеството изиграва стратегическа роля в изпълнението на поставената цел. Директорът, който е работил по-рано за проучвателския екип, е добре познат в региона и е ключова фигура за успешната комуникация между мениджърите на програмата и фермерите.

На 26 ферми, разположени върху 1700 хектара, са предложени субсидии за покриване на първоначалните им разходи за преход към по-слабо интензивно селско стопанство. Условията за плащане изискват от земеделските стопани да се откажат от отглеждането на царевица за фураж и вместо това да възприемат екстензивното животновъдство. От тях се иска също да стопанисват пасищата така, че да могат да покриват собствените си нужди от фураж и да намалят броя на животните до максимум една глава добитък на хектар. За неизползването на агрохимикали и за модернизиране на селскостопанските постройки се разпределят допълнителни субсидии.

Разходите, направени от „Перие Вител“, без невъзстановяемите разходи, свързани със създаването и дейността на Agrivair, са за над 24.25 млн. евро за първите седем години от прилагането на схемата. Това прави средна цена от 1.52 евро на кубичен метър произведена бутилирана минерална вода. Но резултатът си струва - нивата на нитратите в повечето от половината кладенци намаляват, а в останалите се запазват.

КАК СЕ ВЪЗСТАНОВЯВАТ ВОДНИ РЕЖИМИ

Река Варде се влива в Но Вау в северната част на защитеното от UNESCO Ваденово море. Регионът е уникален. Това е единствената голяма речна долина в Дания, чието устие не е регулирано с диги и шлюзове. До 1950 г. регионът разполагал със сладководни и солени блата, предоставящи убежище на изключително разнообразие от различни видове птици. Това е един от последните хабитати на ливадния дърдавец (Crex crex) в Дания.

С времето блатата в региона били подложени на интензивна селскостопанска дейност и се превърнали в основен производител на тревни смески за храна на животни. Изкопани са над 1700 ями за дрениране на влажните зони и са използвани големи количества химически торове за увеличаване на добивите. Това оказва пагубно въздействие върху блатните екосистеми. Засегнат е и бизнесът с тревни смески, чиито цени падат.

Затова Министерството на околната среда в партньорство с Министерството на земеделието и Съюза на земеделските стопани от района на Варде внасят проект по програма LIFE+ на ЕС за възстановяване на влажните зони като важна територия за опазване на птиците. Отделните собственици на земи участват на доброволен принцип с 20-годишни договори, които съдържат списък с изисквания за използването на земята. Този списък налага някои ограничения за паша и косене на ливадите и забранява разораването им, както и използването на торове или пестициди. Спазването на договорните изисквания е възнаграждавано със заплащане от по 400 евро на хектар годишно – компенсаторна сума, която земеделските стопани са печелели преди това от производството на тревни смески.

До края на проекта 2488 хектара земя са с възстановени водни режими и са обвързани с 20-годишни договори за управление, сключени с над 250 земеделски стопани. Проектът е класически пример за win-win концепцията, при която ползите са както за земеделските стопани, така и за околната среда. Благодарение на първоначална инвестиция от 1.7 милиона евро чрез програма LIFE земеделските стопани могат да продължат да обработват земите си през следващите 20 години с помощта на агроекологично финансиране, което ще внася в региона над един милион евро годишно. Количеството азот, постъпващо във водата, е намалено, а ливадния дърдавец (Crex crex) – застрашен вид птици в почти цяла Европа, през 2001 г. се завръща в района на езерото след над 30-годишно отсъствие.

Това издание е подготвено от WWF България и фондация „Капитал“.
Снимките са на WWF България